

ANALELE UNIVERSITĂȚII DIN BUCUREȘTI - SERIA DREPT

Modalitățile participației improprii. Extinderea domeniului de aplicare a articolului 52 din Codul penal

Drd. Marius Sima

Facultatea de Drept, Universitatea din București

Rezumat: *Concepută ca o alternativă a autorului mediat, participația improprie a fost analizată în doctrina penală sub aspectul modalităților reglementate. Cu toate acestea, a fost criticată alegerea legiuitorului de a nu include și alte modalități în care vinovăția autorului și vinovăția participanților nu este aceeași. Analiza modalităților reglementate și a participației penale permite analiza necesității extinderii domeniului de aplicare, fiind evidențiat rolul textului legal ce reglementează participația improprie.*

Cuvinte cheie: *participație improprie, modalitățile participației improprii, coautorat impropriu, instigare improprie, complicitate improprie.*

Improper Participation Modalities. Extending the scope of Article 52 of the Penal Code

Abstract: *Conceived as an alternative to the mediated author, improper participation has been analyzed in criminal doctrine under the aspect of regulated modalities. However, the legislator's choice not to include other ways in which the guilt of the perpetrator and the guilt of the participants is not the same has been criticized. The analysis of regulated modalities and criminal participation allows the analysis of the need to expand the field of application, highlighting the role of the legal text regulating improper participation.*

Key words: *improper participation, methods of improper participation, improper co-authorship, improper instigation, improper complicity.*

INTRODUCERE

„Se mai poate da ca exemplu, o persoană care știind pe alta că se joacă cu pușca descărcată, o încarcă și stăpânul puștii crezând-o neîncărcată, omoară pe o persoană cu care voia să glumească. Sau știind că două persoane fac exerciții cu fioretă, nu numai că slăbește nasturul din capul fioretei (fleuret mouchete), dar chiar îl otrăvește și provoacă astfel moartea rănitului. (...)”

Aici e mai mult conexitate între o infracțiune intenționată și alta neintenționată. La această coparticipare nu s-a gândit legiuitorul în materia complicității; relativ la ea se vor aplica regulile dreptului comun, infractorul intenționat se va pedepsi ca autor al faptei voite, iar cel neintenționat ca autor al faptei comise prin imprudență. Și este just ca primul să fie pedepsit ca autor al faptei voite, căci dacă o persoană după ce a preparat o substanță explozivă, așează astfel ca ea să producă efect delictos prin forța elementelor naturei or prin

*lovirea prin inatențiune cu piciorul, desigur că acea persoană va răspunde de infracțiune. Ipotezele noastre sunt însă absolut identice cu aceasta*¹.

Indiferent de legile penale ce s-au aflat în vigoare la un anumit moment în timp, situațiile care ar cădea sub incidența participației impropriei nu sunt noi. Pornind de la teoria autorului moral, autorului *longa manus* ori autorului de mână lungă, doctrina și practica a încercat să găsească soluții pentru tragerea la răspundere penală a autorului moral al infracțiunii, în lipsa unui autor nemijlocit care să răspundă penală, apreciind reprobabile acele fapte în care autorul era un instrument în mâna adevăratului autor.

Odată cu Codul penal din 1969, s-a produs o desprindere de teoria autorului mediat și a fost reglementată instituția participației impropriei. Articolul 31 din Codul penal din 1969² cu denumirea marginală *Participația improprie* a permis tragerea la răspundere penală pentru o faptă prevăzută de legea penală săvârșită fără vinovăție sau din culpă de un autor, la determinarea sau ajutorul intenționat al instigatorului, respectiv complicelui.

În această nouă reglementare s-a susținut că „*teoria modernă asupra dependenței minime a actelor de participație de actele autorului, dependență restrânsă numai la existența unei fapte care numai obiectiv întrunește trăsăturile normei de incriminare este unanim acceptată de doctrina și jurisprudență pentru toate cazurile atipice de participație*”³.

Codul penal actual a păstrat reglementarea instituției participației impropriei în configurația Codului penal din 1969, fiind păstrate modalitățile din vechea reglementare și introdus coautoratul impropriu⁴, consacrand expres o situație general acceptată sub imperiul vechiului cod⁵.

Prezenta lucrare își propune să prezinte modalitățile participației impropriei reglementate expres de Codul penal actual, să identifice modalităților nereglementate identificate în doctrina penală și să analizeze utilitatea instituției participației impropriei în contextul actualei reglementări a participației impropriei.

Astfel prima parte este consacrată modalităților participației impropriei, iar cea de-a doua parte urmărește analiza necesității extinderii cazurilor în care ar trebuie să fie incidentă participația improprie, din perspectiva textului art. 52 din Codul penal.

I. MODALITĂȚILE PARTICIPAȚIEI IMPROPRII REGLEMENTARE ÎN MOD EXPRES

¹ I. Tanoviceanu, Curs de Drept penal, Vol. II, Ed. Atelierele grafice SOCEC&Co., Societate anonimă, București, 1912, p. 21-22.

² Art. 31 din Codul penal din 1969 prevedea că *Determinarea, înlesnirea sau ajutarea în orice mod, cu intenție, la săvârșirea din culpă de către o altă persoană, a unei fapte prevăzute de legea penală, se sancționează cu pedeapsa pe care legea o prevede pentru fapta comisă cu intenție.*

Determinarea, înlesnirea sau ajutarea în orice mod, cu intenție, la săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală, de către o persoană care comite acea faptă fără vinovăție, se sancționează cu pedeapsa prevăzută de lege pentru acea infracțiune.

Dispozițiile art. 28-30 se aplică în mod corespunzător.

³ P. Dungan, Participația improprie în dreptul penal român, Lumina Lex, București, 2001, p. 94.

⁴ I. Pascu, T. Dima, C. Păun, M. Gorunescu, V. Dobrinioiu, M. A. Hotca, I. Chiș, M. Dobrinioiu, Noul Cod penal comentat. Partea generală, ediția a III, Editura Universul Juridic, București, 2016, p. 381; T. Toader, M.-I. Michinici, A. Crișu-Ciocîntă, M. Dunea, R. Răducanu, S. Rădulețu, Noul Cod penal, Comentariu pe articole, Tudorel Toader, Editura Hamangiu, București, 2014, p. 132.

⁵ G. Bodoroncea, V. Cioclei, I. Kuglay, L.V. Lefterache, T. Manea, I. Nedelcu, F.-M. Vasile, Codul Penal. Comentariu pe articole, Ed. C.H. Beck, București, 2014, p. 155.

Codul penal actual a consacrat două modalități ale participației improprii, respectiv modalitatea intenție – culpă și intenție – fără vinovăție. În cadrul acestor modalități, au fost analizate coautoratul impropriu, instigarea improprie și complicitatea improprie.

i) Modalitatea intenție – culpă

Această modalitate presupune ca instigatorul, complicele ori coautorul să contribuie cu intenție la fapta prevăzută de legea penală săvârșită de autor ori de coautor din culpă, fiind consacrată de art. 52 alin. (1) prima ipoteză și alin. (2) din Codul penal.

Sub aspectul culpei autorului, s-a susținut că numai culpa fără prevedere poate fi avută în vedere la această modalitate⁶. „*Așadar, atât instigatorul, cât și complicele, cunosc acțiunea lor și pe aceea pe care o va săvârși autorul și prevăd urmarea a cărei producere o doresc, pe când autorul nu prevede urmarea acțiunii sale, deși trebuia și putea să o prevadă*”⁷. Alți autori⁸ au susținut că „*nici formularea textului și nici rațiunea instituției nu justifică o asemenea limitare*”⁹.

În acord cu cea de-a doua opinie exprimată, nu se justifică o astfel de limitare. Deși este mai facil de acceptat un autor care nu prevede rezultatul faptei sale, există posibilitatea ca autorul să prevadă rezultatul faptei sale, dar să aprecieze, în mod greșit, că acesta nu se va produce. Faptul că instigatorul, complicele sau coautorul prevede și urmărește producerea rezultatului, iar autorul primește această contribuție, nu implică o preluare de către acesta din urmă a formei de vinovăție a participantului, ci tocmai această contribuție poate fi elementul pe care se bazează autorul că rezultatul ilicit nu se va produce¹⁰.

Din perspectiva situațiilor care se circumscriu acestei modalități, reținem că sunt cuprinse atât situațiile în care fapta este incriminată atunci când este săvârșită din culpă, cât și acelea în care nu este incriminată fapta din culpă. A fost exprimată și opinia potrivit căreia există această modalitate numai în prima situație¹¹, susținându-se că în cea de-a doua situație ar fi incidentă modalitatea intenție-fără vinovăție. Astfel, s-a apreciat că „*prin lipsa de vinovăție a autorului se înțelege lipsa acelei forme de vinovăție cerută de norma de incriminare a faptei săvârșite de autor. Prin urmare, dacă infracțiunea săvârșită se poate comite numai cu intenție, iar autorul a acționat din culpă, în sensul textului, trebuie să se considere că el a săvârșit fapta fără vinovăție*”¹².

Opinia contrară¹³ s-a bazat pe faptul că incidența acestei modalități nu depinde de incriminarea faptei atunci când este săvârșită din culpă, astfel că „*participația improprie nu este înlăturată, ci doar autorul nu se pedepsește, coautorul, instigatorul și complicele se*

⁶ I. Pascu, T. Dima, C. Păun, M. Gorunescu, V. Dobrinioiu, M. A. Hotca, I. Criș, M. Dobrinioiu, Noul Cod penal comentat. Partea generală, ediția a III, Universul Juridic, București, 2016, p. 189; M. Alexandru, Participația penală, Studiu de doctrină și jurisprudență, Ed. Hamangiu, București, 2008, p. 231.

⁷ M. Basarab, Codul Penal Comentat, vol. I, Ed. Hamangiu, București, 2007, p. 189.

⁸ D. Moroșan, Participația improprie. Aspecte generale, modalități, chestiuni problematice în Caiete de Drept Penal, nr. 1/2015, Editura Universul Juridic, București, 2015, p. 95; Maria-Ioana Mărculeascu-Michinici, Mihai Dunea, Drept Penal. Partea generală, Editura Hamangiu, București, 2017, p. 900, C. Mitrache, C. Mitrache, Drept penal român, Partea Generală, Ed. Universul Juridic, București, 2022, p. 405.

⁹ F. Strețeanu, D. Nițu, Drept penal, Partea generală, vol. II, Ed. Universul Juridic, București, 2014, p. 255.

¹⁰ Pentru exemple în acest sens, V. Dinu, Răspunderea penală în dreptul muncii, Ed. C.H. Beck, București, Vol. II, pp. 138 și urm.

¹¹ M.-I. Mărculescu Michinici, M. Dunea, op.cit., p. 901.

¹² I. Pascu, T. Dima, C. Păun, M. Gorunescu, V. Dobrinioiu, M. A. Hotca, I. Chiș, M. Dobrinioiu, op.cit., p. 384.

¹³ F. Strețeanu, D. Nițu, op.cit., p. 257.

*pedepesc cu pedeapsa prevăzută pentru infracțiunea intenționată la care au contribuit*¹⁴. De asemenea, s-a argumentat și faptul că „utilitatea instituției ar fi pusă în discuție, date fiind numeroasele exemple care ar putea fi imaginat în care complicii sau instigatorii improprii ar scăpa de o eventuală sancțiune de natură penală”¹⁵.

În această situație, apreciem relevantă distincția realizată de legiuitor între vinovăție, ca trăsătură a infracțiunii și lipsa acesteia. În această interpretare, lipsa vinovăției semnifică faptul că autorului nu îi poate fi atribuit din punct de vedere intelectual și volitiv rezultatul faptei sale, lipsind vinovăția ca trăsătură esențială a infracțiunii și fiind fără relevanță lipsa sancționării acestuia pentru neincriminarea faptei săvârșite din culpă.

Anticipând cea de-a doua modalitate, din perspectiva participației improprii, lipsa vinovăției semnifică și incidența unei cauze de neimputabilitate, adică lipsa unei alte trăsături a infracțiunii, respectiv imputabilitatea.

ii) Modalitatea intenție-lipsă vinovăție

Această modalitate include situațiile ce au determinat debutul participației improprii și a autorului mediat în practica penală.

Pornind de la situațiile în care autorul era un minor ce nu avea vârsta răspunderii penale sau un iresponsabil până la situațiile în care instigatorul determină un funcționar public să consemneze fără vinovăție aspecte necorespunzătoare adevărului în înscrisuri oficiale, modalitatea intenție-lipsă vinovăție se referă la acele cazuri în care lipsește vinovăția ca trăsătură esențială a infracțiunii sau este incidentă o cauză de neimputabilitate.

Această modalitate a participației improprii este prevăzută de art. 52 în alin. (1) a doua ipoteză și în alin. (3) din Codul penal.

Dacă intenția instigatorului sau a complicelui este clară, rezultând chiar din textul care reglementează aceste forme de participație, lipsa vinovăției nu a rămas însă nedisputată¹⁶.

Așa cum am susținut mai sus, nu putem reduce semnificația sintagmei exclusiv la situațiile în care lipsește vinovăția în sensul art. 16 alin (1) din Codul penal¹⁷ întrucât am exclude chiar ipotezele clasice avute în vedere la reglementarea instituției.

Din interpretarea istorico-teleologică, s-a susținut că neîndeplinirea condițiilor vinovăției ori imputabilității în persoana autorului (sau a unui coautor) determină reținerea participației improprii în modalitatea intenție-lipsă de vinovăție. Astfel, lipsa vinovăției reunește absența a oricăreia dintre aceste trăsături: vinovăția ori imputabilitatea¹⁸. S-a exprimat și opinia că lipsa vinovăției se referă numai la neîndeplinirea condiției imputabilității, apreciindu-se că „utilizarea formulei de lipsă de vinovăție se raportează nu la latura subiectivă ca cerința tipicității faptei, ci la situațiile în care posibilitatea cunoașterii antijuridicității faptei, responsabilitatea și exigibilitatea unui comportament conform normei juridice este inexistent”¹⁹. Această opinie se bazează pe faptul că, sub vechea reglementare, lipsa de vinovăție folosită în textul participației improprii presupunea incidența unei cauze

¹⁴ C. Mitrache, C. Mitrache, *op.cit.*, p. 405.

¹⁵ D. Moroșan, *op.cit.*, p. 94.

¹⁶ F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit.*, p. 257.

¹⁷ Art. 16 din Codul penal prevede: *Fapta constituie infracțiune numai dacă a fost săvârșită cu forma de vinovăție cerută de legea penală.*

¹⁸ F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit.*, p. 257; C. Mitrache, C. Mitrache, *op. cit.*, p. 381.

¹⁹ D. Moroșan, *op. cit.*, p. 99.

de imputabilitate. Apreciem că nu trebuie limitată aplicarea tratamentului sancționator al participației improprie în cazul în care, deși fapta este imputabilă autorului, ea nu este săvârșită cu vinovăție. Aceste situații sunt prezente în practică, în special în categoria infracțiunilor de fals. Spre exemplu, a fost calificată ca participație improprie la infracțiunea de fals în înscrisuri sub semnătură privată fapta inculpatului de a-l determina, cu intenție, pe contabilul firmei să înregistreze în contabilitate facturi fiscale, falsificând astfel registrul firmei, pe care inculpatul l-a prezentat apoi organelor judiciare, contabilul îndeplinind fără vinovăție dispoziția inculpatului, în calitate de administrator al firmei²⁰.

Din perspectiva lipsei imputabilității, aceasta se referă la incidența oricărei cauze de neimputabilitate, cu excepția cazului fortuit al cărui efect se răsfrânge inclusiv asupra participanților. Însă este suficient efectul acestei cauze de neimputabilitate pentru a exclude incidența participației improprie? S-a exprima opinia că participația improprie există și în situația cazului fortuit, dându-se următorul exemplu: „Astfel să presupunem că A deține un autoturism de lux, recent achiziționat. X, care dorește moartea lui B, soția lui A, știe că în fiecare dimineață A și B pleacă cu autoturismul de acasă, parcurgând un drum în pantă și cu multe serpentine. Într-o noapte, X pătrunde în garajul vilei celor doi soți și provoacă o defecțiune la sistemul de frânare al mașinii. În dimineața următoare, din cauza acestei defecțiuni, mașina iese de pe drum și se răstoarnă, iar B decedează”²¹. Rămâne însă de stabilit în primul rând dacă în acest caz este incidentă o formă de participație sau rezultatul se datorează modalității de concepere a acțiunii de ucidere de către X. Astfel, se poate reține că acțiunea de ucidere constă în tăierea sistemului de frânare și această împrejurare valorează caz fortuit pentru acțiunea de conducere a lui A, acțiunea lui X nefiind o formă de ajutorare a lui A.

Nu a fost lipsită de controverse nici constrângerea fizică în configurația participației improprie și a participației în general, în special în cazul coautoratului impropriu. Astfel, s-a realizat o diferențiere în funcție de factorul care exercită constrângerea cu privire la coautorat, apreciindu-se că „va putea exista pe lângă o constrângere fizică exercitată asupra unuia dintre făptuitori”²² în cazul în care factorul este exterior participantului. S-a dat următorul exemplu: „(...) unul dintre făptuitori aplică victimei o serie de lovituri, în timp ce celălalt este împins și accidental îi produce și acesta leziuni victimei”²³. Însă ce s-ar întâmpla în situația în care o persoană A. este împinsă peste o alta B., provocându-i o leziune fizică, acesteia din urmă căzându-i telefonul pe jos. Dacă o altă persoană C., care vede întâmplător incidentul, ia telefonul căzut și fuge, ce se va reține în cazul acestuia? Aplicând astfel teoria participației improprie, C. ar trebui să fie coautor la tâlhărie. Concluzia ar porni de la existența participației și, ca urmare a formelor diferite de vinovăție, s-ar reține participația improprie, lui C. nu îi poate fi imputat actul de violență și nu există între A. și C. nu există o legătură subiectivă. În lipsa participației penale, nu se poate reține participație improprie. Alta ar fi fost situația dacă C. l-ar fi împins el pe A. ca să-i ia bunul lui B. Însă în acest exemplu, C. constrânge fizic și determină pe A. să îl lovească pe B. și realizează el însuși acțiunea de furt.

²⁰ Sentința penală nr. 96/2013 a Tb. Hunedoara, consultată pe site-ul www.rolii.ro.

²¹ F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit.*, p. 259.

²² D. Moroșan, *op. cit.*, p. 105.

²³ *ibidem*.

În schimb, excesul neimputabil permite reținerea participației impropriei indiferent de forma de contribuție la care ne raportăm²⁴. Aceasta deoarece acesta presupune o anumită poziție subiectivă a autorului—autorul „a depășit, din cauza tulburării sau temerii, limitele unei apărări proporționale cu gravitatea atacului”²⁵, autorul nu și-a dat seama, în momentul comiterii faptei, că pricinuieste urmări vădit mai grave decât cele care s-ar putea produce dacă pericolul nu era înlăturat²⁶. Dacă instigatorul, complicele sau coautorul nu au aceeași atitudine în momentul săvârșirii faptei, atunci ei vor răspunde pentru infracțiunea săvârșită. Dar pentru ei se va reține o circumstanță atenuantă legală²⁷. Aceasta atâta timp cât autorul chiar săvârșește fapta cu îndeplinirea condițiilor legitimei apărări ori a stării de necesitate (cu excepția proporționalității). Întrucât excesul neimputabil vizează o atitudine psihică specifică a persoanei în raport cu rezultatul produs, mecanismul acestuia este asemănător cu cel a vinovăției. Astfel, fiecare persoană se va afla sub incidența acestuia și va „beneficia” de efectele acestuia în măsura în care atitudinea psihică se încadrează în sfera cauzei.

Din perspectiva erorii, trebuie făcută o distincție între eroarea asupra tipicității care înlătură vinovăția și eroarea asupra antijuridicității care înlătură imputabilitatea²⁸. În cazul erorii asupra tipicității vincibile care înlătură exclusiv intenție, reținându-se culpa, va fi incidentă participația improprie în modalitatea intenție-culpă²⁹. În schimb, dacă eroarea este invincibilă, va exista participație penală în modalitatea intenție-lipsă de vinovăție. Eroarea asupra antijuridicității trebuie să fie invincibilă pentru a fi reținută cauza de neimputabilitate. În caz contrar, se va reține infracțiunea intenționată pentru autor și, deci, participație proprie. Cu privire la eroare, s-a susținut că „doar eroarea asupra antijuridicității invincibilă este în măsură să înlătore imputabilitatea per se și deci să ducă la reținerea participației în modalitatea intenție și lipsă de vinovăție”³⁰. Această opinie pornește de la ideea că fără vinovăție înseamnă numai incidența unei cauze de neimputabilitate, iar nu și lipsa de vinovăție propriu-zisă. Așa cum am menționat, eroarea asupra tipicității înlătură vinovăția ca trăsătură esențială a infracțiunii.

II. MODALITĂȚILE PARTICIPAȚIEI IMPROPRII NEREGLEMENTATE EXPRES

În cadrul acestei secțiuni sunt prezentate modalitățile participației impropriei care nu au fost incluse în mod expres de către legiuitor, dar au fost analizate în doctrina penal, respectiv modalitatea culpă-intenție și modalitatea fără vinovăție-intenție, precum și modalitățile intenție depășită-intenție, modalitatea intenție depășită-culpă, modalitatea intenție depășită-fără vinovăție, modalitatea intenție-intenție depășită.

²⁴ D. Moroșan, *op. cit.*, p. 114.

²⁵ art. 26 alin. (1) din Codul penal prevede *Nu este imputabilă fapta prevăzută de legea penală săvârșită de persoana aflată în stare de legitimă apărare, care a depășit, din cauza tulburării sau temerii, limitele unei apărări proporționale cu gravitatea atacului.*

²⁶ art. 26 alin. (2) din Codul penal prevede *Nu este imputabilă fapta revăzută de legea penală săvârșită de persoana aflată în stare de necesitate, care nu și-a dat seama, în momentul comiterii faptei, că pricinuieste urmări vădit mai grave decât cele care s-ar fi putut produce dacă pericolul nu era înlăturat.*

²⁷ art. 75 alin. (1) C.pen. *Următoarele împrejurări constituie circumstanțe atenuate legale: (...)*

b) depășirea limitelor legitimei apărări;

c) depășirea limitelor stării de necesitate;(...)

²⁸ F. Streteanu, D. Nițu, *op.cit.*, p. 429.

²⁹ D. Moroșan, *op. cit.*, p. 113.

³⁰ *ibidem.*

i) Modalitatea culpă-intenție, modalitatea fără vinovăție-intenție

Din perspectiva modalităților nereglementate de art. 52 din Codul penal, s-a exprimat opinia³¹ că participația penală poate îmbrăca și modalitățile culpă-intenție și fără vinovăție-intenție, atunci când autorul ori un coautor acționează cu intenție, iar instigatorul, complicele ori un coautor din culpă ori fără vinovăție. Dar aceste modalități nu au fost sancționate de legiuitor, apreciindu-se că „*sunt de cele mi multe ori lipsite de semnificație juridică, iar altele găsindu-și rezolvare în cadrul altor instituții de drept penal, fără a fi considerate forme de participație*”³².

În acord cu această opinie, ipotezele în care cel care determină sau ajută în orice mod la săvârșirea faptei prevăzute de legea penală din culpă sau vinovăție nu sunt modalități ale participației improprie întrucât instigarea și complicitatea sunt condiționate de existența unui element intențional în realizarea actului de participație la săvârșirea faptei penale de către autor.

Alegerea aparține legiuitorului, fiind justificată și de doctrina penală, făcându-se o distincție între autorului nemijlocit al faptei și vinovăția celui care, din imprudență, ajută la săvârșirea nemijlocită a faptei de către o altă persoană. Astfel, „*(m)otivul perseverenței legii asupra intenției nu este doar faptul că răspunderea pentru asistarea imprudentă la crimele altora ar fi o politică publică proastă, în măsura în care ar putea amenința securitatea unei conduite legale. Este, de asemenea, și cred că mai important, atribuit eticii individualiste, convingerii că libertatea oamenilor de a acționa în cadrul legii nu ar trebui să fie limitată de considerentele greșelilor pe care ceilalți le-ar putea comite. Acest lucru, sugerez, explică mai pe deplin modul de tratament diferit al legii față de vătămările cauzate din imprudență și vătămările asistate din imprudență. O persoană poate fi trasă la răspundere în mod echitabil pentru prima; el le-a cauzat, sunt ceea ce a făcut el. Cele din urmă sunt ceea ce altcineva a făcut, nu el și, prin urmare, nu ar trebui să fie tras la răspundere pentru ele, decât dacă le-a făcut proprii, ajutând intenționat pe altul să le comită*”³³.

ii) Modalitatea praeterintenție-intenție, modalitatea praeterintenție-culpă, modalitatea praeterintenție-fără vinovăție, modalitatea intenție-praeterintenție

În cazul acestor modalități, a fost propusă soluția excluderii praeterintenției ca formă de vinovăție cu care poate răspunde un instigator sau complice, arătându-se că „*răspunderea instigatorului trebuie să rămână limitată la infracțiunea intenționată la care a instigat*”³⁴. În motivarea acestei soluții, s-a spus că „*instigatorul nu are un control asupra desfășurării evenimentelor la momentul comiterii actului de executare, astfel că angajarea răspunderii lui în considerarea urmării mai grave, pe care nici autorul nu a prevăzut-o sau nu a acceptat-o, ar echivala cu o răspundere penală obiectivă*”³⁵, iar „*textul de lege impune existența formei de vinovăție a intenției în cazul instigatorului, noțiune care nu poate fi*

³¹ C. Mitache, C. Mitache, *op. cit.*, p. 380.

³² *ibidem*.

³³ S. H. Kadish, *Reckless Complicity*, *Journal of Criminal Law and Criminology*, vol. 87, ed. 2, 1997, p. 391, consultat pe <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu>.

³⁴ F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit.*, p. 233. Considerațiile privind instigarea se aplică și compliceului, așa cum este precizat la p. 242.

³⁵ *idem*, p. 234.

înțeleasă ca implicând și intenția depășită³⁶. Astfel, modalitățile în care instigatorul sau complicelul contribuie la săvârșirea faptei nu ar putea implica praeterintenție ca formă de vinovăție.

În sens contrar, s-a exprimat opinia³⁷ că, deși textul se referă la intenție, poate fi avută în vedere și praeterintenția, în măsura în care instigatorul ori complicelul a contribuit cu intenție la o faptă prevăzută de legea penală care a produs un rezultat mai grav pe care l-au prevăzut ori, chiar dacă nu l-au prevăzut, trebuia și puteau să îl prevadă.

Dintre aceste modalități, excluderea modalității intenție-praeterintenție a fost cea mai intens criticată, arătându-se că „reglementarea ar fi fost mai completă dacă legiuitorul ar fi acoperit expres și situația participației improprie în varianta intenție-praeterintenție (cu atât mai mult cu cât există prevederea din art. 15 alin. (5) NCP), acum asimilată forțat modalității intenție-culpă³⁸. S-a argumentat că „(...) în situația în care coautorul, instigatorul, complicelul au acționat cu intenție la săvârșirea unei infracțiuni praeterintenționate, având deci reprezentarea rezultatului mai grav, față de care poziția subiectivă a autorului se caracterizează doar prin culpă, prezintă toate caracteristicile participației improprie în modalitatea reglementată de art. 52 alin. (1) teza I și alin. (2) C.pen.”³⁹, precizându-se că „o asemenea participație nu ar putea fi considerată în niciun caz proprie, din cauza lipsei de identitate în ceea ce privește factorul subiectiv, ca element caracterizant al acesteia⁴⁰.”

În schimb, alți autori au susținut opinia că este incidentă participația proprie dacă, în raport cu primul rezultat, autorul și participanții au acționat cu intenție, soluția problemei situându-se pe tărâmul circumstanțelor reale⁴¹. Cu toate acestea, a fost identificat un neajuns al acestei soluții întrucât intervin probleme cu privire la „modalitatea culpei care ar putea exista într-o atare ipoteză, din moment ce art. 52 alin. (2) CP pare a face referire doar la culpa cu prevedere, iar nu și la culpa simplă⁴².” Cu toate acestea, autorii apreciază că această soluție nu se aplică dacă s-a urmărit chiar rezultatul mai grav. Astfel, „dacă intenția participanților (instigator, complicelul coautor) vizează direct rezultatul final mai grav, iar autorul/unul dintre coautori manifestă intenție doar în raport de rezultatul inițial, mai puțin grav, respectiv culpă în raport de urmarea finală, mai gravă, atunci participația va lua formă improprie⁴³.”

Sub aspectul modalităților praeterintenție-culpă și praeterintenție-fără vinovăție, deși acestea nu au fost avute în vedere în mod expres de legiuitor în art. 52 din Codul penal, alegerea legiuitorului este justificată de faptul că nici în cadrul definiției instigatorului, nici în cadrul definiției complicelului nu a prevăzut în mod expres această formă de vinovăție, astfel că nu se justifică introducerea acestei forme în mod expres în cadrul articolului care reglementează participația improprie.

³⁶ F. Streteanu, D. Nițu, op. cit., p. 234.

³⁷ T. Toader, M.-I. Michinici, A. Crișu-Ciocîntă, M. Dunea, R. Răducanu, S. Rădulețu, op. cit., p. 127; G. Bodoroncea, V. Cioclei, I. Kuglay, L.V. Lefterache, T. Manea, I. Nedelcu, F.-M. Vasile, op.cit., p. 153; M. Alexandru, op. cit., p. 262.

³⁸ M.-I. Michinici, M. Dunea Comentariu în T. Toader, M.-I. Michinici, A. Crișu-Ciocîntă, M. Dunea, R. Răducanu, S. Rădulețu, op. cit., p. 133

³⁹ I. Pascu, A. S. Uzlău, G. Muscalau, Drept penal. Partea Generală, Ediția a 4-a, Editura Hamangiu, 2016, p. 366.

⁴⁰ ibidem.

⁴¹ M.-I. Michinici, M. Dunea, op.cit., p. 903.

⁴² ibidem.

⁴³ ibidem.

Astfel cum instigatorul sau complicele apreciem că pot acționa cu intenție sau intenție depășită, putem susține că, în mod implicit, sunt incluse și aceste modalități în cadrul participației improprii.

Nu la fel este situația în cadrul modalităților intenție-intenție depășită și intenție depășită-intenție, în mod evident legiuitorul având în vedere exclusiv situațiile în care autorul acționează din culpă sau fără vinovăție.

Înainte de a stabili dacă este vorba despre o omisiune a legiuitorului, este necesar a stabili dacă modalitatea de reglementare a participației penale este suficientă pentru a acoperi acest vid legislativ.

III. CONFIGURAȚIA PARTICIPAȚIEI IMPROPRII ȘI DOMENIUL DE APLICARE A ART. 52 DIN CODUL PENAL

În cadrul acestei secțiuni finale, vom avea în vedere modalitatea de reglementare a participației improprii și finalitatea acesteia pentru a evidenția configurația participației improprii, precum și scopul urmărit de legiuitor prin reglementarea acestei instituții pentru a delimita domeniul de aplicare a acesteia.

i) Configurația participației improprii

În acest demers, este relevantă definiția participației improprii. Astfel, participația improprie a fost definită ca „(...) *acea formă de participație penală la care persoanele care săvârșesc, prin voință comună, o faptă prevăzută de legea penală nu au aceeași atitudine psihică, nu acționează cu aceeași formă de vinovăție, unii participanți acționând cu intenție, iar alții din culpă sau fără vinovăție*”⁴⁴. S-a arătat de un alt autor că „*există participație proprie atunci când toți cei implicați acționează cu intenție, respectiv participație improprie atunci când ei acționează cu forme de vinovăție diferite sau unii comit fapta din culpă*”⁴⁵.

Analizând aceste definiții, se poate reține că orice diferență de atitudine subiectivă a celor care au participat la săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală determină reținerea participației improprii. Din această perspectivă, având în vedere că intenția depășită este o formă de vinovăție distinctă de intenție sau culpă, putem aprecia că modalitățile intenție depășită-intenție, modalitatea intenție depășită-culpă, modalitatea intenție depășită-fără vinovăție, modalitatea intenție-intenție depășită sunt modalități ale participației improprii.

La fel de clar este faptul că acestea nu sunt incluse în mod expres în modalitățile reglementate de art. 52 din Codul penal.

Cu privire la modalitatea intenție depășită-culpă și intenție depășită-lipsă vinovăție vinovăție, astfel cum am exprimat anterior, deși nu sunt prevăzute în mod expres, acest lucru este pus pe seama neindicării acestei forme de vinovăție în cadrul reglementării instigării și a complicității.

Astfel cum apreciem că acestea sunt implicate în cadrul acestor forme de vinovăție, sunt implicate și în ceea ce privește art. 52 din Codul penal.

⁴⁴ L. V. Lefterache, Drept penal. Partea Generală, Ediția a 3-a, Ed. Hamangiu, 2021, pag. 528.

⁴⁵ F. Streteanu, Drept penal, Partea Generală, Vol. II, Ed. Universul Juridic, București, 2018, p. 224.

În ceea ce privește modalitatea intenție-intenție depășită și modalitatea intenție depășită-intenție, deși acestea nu sunt prevăzute în mod expres, apreciem că în cazul acestora nu este la fel de evidentă necesitatea reglementării exprese a acestora.

Acestea sunt forme de participație penală sancționabile în temeiul textului care reglementează chiar formele de participație. În strânsă legătură cu acest aspect, trebuie reținut că existența participației impropriei expres prevăzute a venit ca o necesitate, aceea de a nu lăsa nesancționate acele persoane care, fără a săvârși în mod nemijlocit acțiunea sau inacțiunea, participă la săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală, beneficiind astfel de faptul că autorul acționează din culpă sau fără vinovăție.

De exemplu, dacă soțul, știind că soția are o alergie puternică la gluten și dorind moartea acesteia, convinge pe o altă persoană contracost să îi înlocuiască ingredientele din câmară cu unele cu gluten pentru a o face să se simtă rău pentru a îi pedepsi infidelitatea, spunându-i că aceasta suferă de o sensibilitate la gluten, ambele persoane vor răspunde penal, soțul în calitate de instigator, iar persoana care a înlocuit alimentele, în calitate de autor.

Tot astfel, dacă A., aflând că victima este însărcinată, îl contactează pe F., farmacist, să îi procure o substanță care să îi provoace avortul victimei, acceptând posibilitatea ca victima să fie vătămată, iar F., motivat de suma de bani primită de la A. și crezând că răspunderea va fi atrasă exclusiv în sarcina lui A., aflând de la altă persoană că sarcina este avansată și știind că substanța este foarte periculoasă și poate produce decesul victimei, dar acceptând acest risc, îi dă lui A. substanța, fără a-i prezenta riscurile și sugerând să îi administreze o doză mare, se pune din nou în discuție atragerea răspunderii penale a celor două persoane.

Cu toate acestea, se poate observa în aceste exemple ipotetice că persoanele implicate au o poziție subiectivă diferită, bazată pe informațiile pe care aceștia le cunosc sau le pot prevedea.

În mod evident, participația improprie nu este relevantă la stabilirea formei de vinovăție cu care săvârșește fiecare participant faptă prevăzută de legea penală și nu este necesară în stabilirea regimului sancționator.

Vinovăția este o circumstanță personală subiectivă și se analizează în persoana fiecărui participant în raport de fapta prevăzută de legea penală săvârșită de autor. Dacă doi coautori au săvârșit o acțiune de lovire ce a produs una dintre urmările prevăzute de art. 194 din Codul penal, există posibilitatea ca unul dintre coautori să fi acționat cu intenție directă și celălalt cu intenție depășită, fără a exista dubiul că ambii vor răspunde pentru infracțiunea de vătămare corporală, chiar și în lipsa art. 52 din Codul penal.

Soluția este similară și în cazul situațiilor exemplificate mai sus. Toate persoanele au acționat cu intenție în vederea producerii unui rezultat ilicit, dar față de rezultatul mai grav ei au acționat cu o formă diferită de vinovăție.

În cel de-al doilea exemplu, A. a acționat cu intenție depășită, acceptând posibilitatea vătămării victimei, dar prevăzând și bazându-se fără temei pe cunoștințele și garanțiile oferite de F. că rezultatul mai grav nu se va produce. În schimb, lui F. îi este indiferentă producerea rezultatului, motivat de suma de bani oferită și de faptul că nu el va fi cel ce va administra substanța victimei.

Pornind de la faptul că aceste împrejurări au fost dovedite fără dubiu, fiecare dintre cei doi va răspunde penal, încadrarea juridică realizându-se în funcție de forma de vinovăție cu care dintre acești a acționat.

Temeiul acestei soluții este chiar modalitatea de reglementare a formelor de participație, acestea din urmă raportându-se la fapta săvârșită de autor, în materialitatea ei, fără a lua în considerare și forma de vinovăție cu care a acționat acesta.

Subsidiaritatea formelor de participație există și este limitată la ceea ce a săvârșit autorul din punct de vedere material, rezultatul fiind atribuit din punct de vedere subiectiv în funcție de poziția pe care a avut-o fiecare dintre participanți. Vinovăția autorului nu se transpune complicelui sau instigatorului și nici nu este limitată la gravitatea acesteia.

Îndepărtându-se de teoria cauzală a complicității care implica o analiză unitară inclusiv din perspectiva vinovăției în producerea rezultatului, doctrina mai recentă a evidențiat că „(a)bordarea cauzală a complicității se bazează pe ideea că, dacă două persoane provoacă fiecare un rezultat și fiecare îl provoacă cu același nivel de culpabilitate morală (de exemplu, cu intenția ca infracțiunea să fie comisă), ei merită o pedeapsă similară și merită răspundere și pedeapsă mai mare decât unul a cărui implicare nu este cauzală. În reflecție, totuși, este posibil ca cauzalitatea să nu facă toată munca necesară pentru a face distincții morale fine în crimele cu mai mulți participanți. În unele cazuri, un complice cauzal poate să nu merite să fie tratat la fel de sever ca făptuitorul (chiar acordând vinovăție deplină)”⁴⁶.

ii) Domeniul de aplicare al art. 52 din Codul penal

Plecând de la premisa că pozițiile subiective ale participanților pot fi diferite în funcție de cum aceștia s-au raportat la rezultatul final, acest lucru fiind consecința modalității de reglementare a participației penale, rezultă că rolul art. 52 din Codul penal nu este de a limita posibilele forme de participație improprie.

De altfel, participația improprie, astfel cum a fost definită, nu rezultă din art. 52 din Codul penal, ci din pozițiile subiective diferite ale participanților la săvârșirea aceleiași fapte.

Astfel, scopul art. 52 din Codul penal nu este de a consacra în mod limitativ două modalități care se circumscriu participației impropriei, ci, mai degrabă, de a consacra un regim sancționator pentru modalitățile expres reglementate și pentru a evita ca forma de vinovăție reținută în sarcina autorului sau lipsa vinovăției să împiedice atragerea răspunderii penale a participanților pentru fapta la care au participat, cu forma de vinovăție cu care au acționat.

Coroborând acest articol cu textele de lege care reglementează formele de participație, rezultă că art. 52 din Codul penal răspunde la întrebarea *cum* este sancționată participația improprie în aceste modalități, iar nu la întrebarea *ce* este participație improprie.

În momentul când contribuțiile nu se mai raportează la o infracțiune, ci la o faptă prevăzută de legea penală, nu mai interesează vinovăția autorului întrucât „*caracterul accesoriu al participației se stabilește doar în raport cu fapta tipică și antijuridică a autorului, fără a interesa vinovăția acestuia*”⁴⁷.

De aceea, cu privire la criticile aduse textului, că ar fi unul incomplet pentru că nu include toate formele posibile de participație penală, acestea nu se justifică. Rolul textului nu

⁴⁶ J. Dressler, *Reforming Complicity Law: Trivial Assistance as a Lesser Offense?*, Ohio State Journal of Criminal Law, vol. 5, Ohio State Public Law Working Paper No. 88, p. 443, consultat pe site-ul <https://ssrn.com/abstract=978498>.

⁴⁷ F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit.*, pp. 267-268.

pare a fi de a nominaliza toate formele de participație improprie, iar această nominalizare oricum nu ar fi adus practic nicio noutate și nici nu ar răspunde unei necesități practice.

Vinovăția față de rezultatul produs se stabilește în raport de fiecare participant. Ceea ce a fost necesar a fost să se prevadă că instigatorul, complicele sau coautorul vor răspunde penal pentru fapta săvârșită cu intenție (sau intenție depășită), chiar dacă autorul nu răspunde penal sau răspunde pentru fapta săvârșită din culpă.

Art. 52 din Codul penal reflectă tocmai această viziune a legiuitorului de a evidenția autonomia subiectivă a participanților.

Teoria circumstanțelor subiective prevede că acestea nu se răsfrâng asupra participanților, dar nu ne spune cum se sancționează aceste fapte.

În plus, analizând teleologic și istoric instituția, existența ei își găsește justificare în acele situații în care era necesar să se atragă, cu respectarea principiului legalității, răspunderea penală a participanților atunci când autorul nu răspunde. Odată îndeplinit acest obiectiv prin modificarea configurației participației penale, următorul pas a fost să fie stabilit regimul sancționator. Acest lucru a fost făcut prin art. 31 din Codul penal 1969 și apoi prin art. 52 din actualul Cod penal. Prin acest parcurs, își găsește justificarea și denumirea marginală a articolului, exprimând recunoașterea legislativă a participației improprie prin redarea regimului sancționator al acesteia.

Desigur, în practica judiciară reținerea participației improprie în încadrarea juridică se impune exclusiv în cazurile prevăzute de art. 52 din Codul penal, nefiind necesară și în cazul altor forme.

Acest regim sancționator creează însă dificultăți în cazul infracțiunilor incriminate din culpă. Aceasta deoarece forma de vinovăția cu care săvârșesc instigatorul și complicele acțiunea lor pare că intră în conflict cu accesorialitatea acestor forme de participație. Astfel, fiecare contribuție se raportează la o faptă prevăzută de legea penală și participanții acționează numai cu forma de vinovăție a intenției.

Câteva exemple prezintă problema în materia infracțiunii de neglijență în serviciu, dar raționamentul poate fi extins la orice infracțiune din culpă. Într-o cauză, s-a reținut pentru inculpat, printre altele, „*infracțiunea de participație improprie la infracțiunea de neglijență în serviciu*”⁴⁸. În fapt, se reținuse că inculpatul, în calitate de director de bancă, determinase casierul să-și încalce atribuțiile de serviciu prin eliberarea cererii de lichidare a contului victimei și eliberarea ordinului de plată, semnat și ștampilat, documente pe care casierului le-a înmânat inculpatului să i le dea victimei spre semnare. Inculpatul îi spusese casierului că persoana vătămată îi este vecin și nu se poate deplasa, astfel încât, semnarea actelor se va face în afara băncii. Așa cum am precizat, instanța a apreciat că „*fapta inculpatului întrunește elementele constitutive ale infracțiunii de participație improprie la infracțiunea de neglijență în serviciu*”.

Soluția a fost criticată în doctrină, arătându-se că „*de esența participației improprie este determinarea, înlesnirea sau ajutarea în orice mod cu intenție la săvârșirea unei fapte din culpă sau vinovăție. Astfel, chiar dacă fapta autorului va fi reținută în mod distinct din culpă (lucru care, în mod bizar, nu s-a întâmplat nici în speța citată, casiera nefiind parte în procesul penal), cel care săvârșește fapta în forma participației improprie va răspunde întotdeauna pentru o infracțiune intenționată (...)*”⁴⁹.

⁴⁸ Sentința penală nr. 1268 din 15 octombrie 2015, Jud. Oradea, consultată pe www.rolii.ro.

⁴⁹ D. Herinean, Participația improprie. Analiza unor cazuri particulare, în „Penalmente Relevant”, nr. 2/2018, pp. 75-76.

Putem să remarcăm faptul că autorul faptei este casierul băncii. Eliberarea respectivelor documente pentru a fi semnate de titularul contului în afara băncii constituia, potrivit art. 249 alin. (1) din Codul penal 1969, o încălcare a atribuțiilor de serviciu. Cu privire la poziția subiectivă a autorului, aceasta este caracterizată prin culpă cu prevedere, el a prevăzut, dar nu a acceptat că se va produce rezultatul socialmente periculos, bazându-se pe calitatea instigatorului, poziția de autoritate, încredere, relații dintre instigator și victimă, garanțiile prezentate de instigator.

În lipsa altor elemente, fapta constituie infracțiunea de neglijență în serviciu. Nu același lucru se poate spune despre activitatea inculpatului. Acesta l-a determinat pe casier, folosindu-se de aceleași elemente care justifică reținerea culpei cu prevedere în sarcina autorului, să își încalce atribuțiile de serviciu, știind că aceasta constituie infracțiune și știind care va fi rezultatul faptei sale, rezultat pe care l-a urmărit, acela de obține suma de bani rezultată din lichidarea contului. Aceasta fusese scopul acțiunii sale de determinare, finalizat prin semnarea de către acesta a actelor ce trebuiau însușite de persoana vătămată.

În ceea ce privește latura subiectivă, instigatul nu poate săvârși fapta decât cu intenție. Așa cum am văzut, inculpatul cu intenție l-a determinat pe casier să săvârșească fapta, urmărind producerea rezultatului. Cu toate acestea, instanța, aplicând accesorialitatea actelor de participație, a reținut instigare la neglijență în serviciu, stabilind o pedeapsă între limitele de pedeapsă ale acesteia. Apreciem că, de fapt, avem o instigare la fapta de încălcarea de către un funcționar public a unei îndatoriri de serviciu, prin neîndeplinirea acesteia sau prin îndeplinirea ei defectuoasă. Această încălcare a fost realizată din culpă de către casier, ceea ce corespunde normei de la art. 249 alin. (1) din Codul penal din 1968. În schimb, directorul a acționat cu intenție, iar fapta sa se va încadra în sfera art. 246 din Codul penal 1968. Acesta este sensul în care se aplică art. 52 din Codul penal.

De altfel, instigatorul nu poate anticipa forma de vinovăție cu care va săvârși fapta autorul. Chiar dacă el folosește anumite mijloace prin convinge autorul să săvârșească fapta, așa cum vedem în speța prezentată, acesta nu se poate baza pe forma de vinovăție cu care va săvârși autorul fapta și nici nu îl interesează acest aspect. El nu se poate pune la adăpostul unei infracțiuni care se sancționează mai ușor doar pentru că autorul acționează din culpă, el urmând a răspunde între limitele de pedeapsă ale infracțiunii intenționate. Aceasta deoarece numai forma de vinovăție diferențiază cele două infracțiuni.

Această situație poate fi asimilată însă excesului de acțiune al autorului, prin care acesta săvârșește o faptă mai gravă de exemplu.

În acest din urmă caz, nu există identitate între fapta la care s-a instigat și infracțiunea efectiv săvârșită. De exemplu, există instigare la lovire, dar autorul săvârșește un omor— vorbim de fapte diferite sub aspectul elementului material.

În cazul prezentat, autorul a săvârșit chiar fapta la care a fost instigat. Situația se prezintă identic în cazul unei infracțiuni de ucidere din culpă. Adaptând un exemplu clasic în această materie, instigatorul îl determină pe autor să arunce un obiect de la etaj, fără să știe că prin aceasta, instigatorul dorea moartea victimei care trecea pe lângă clădire. În acest caz, autorul va răspunde pentru ucidere din culpă, iar instigatorul va răspunde pentru instigare la infracțiunea de omor. În acest caz, este evident că instigatorul l-a determinat cu intenție pe autor să comită uciderea persoanei, rezultat pe care l-a urmărit. Gradul de prevedere sunt diferite: unul putea cel mult să prevadă, dar să creadă că nu se va produce un astfel de rezultat, bazându-se pe indicațiile instigatorului, pe când celălalt își bazează întreaga acțiune tocmai pe obținerea rezultatului. Se justifică, deci, răspunderea diferită a acestora. Mai mult,

dacă autorul ar fi văzut victima, dar ar fi aruncat obiectul oricum, atunci ar putea instigat să se pună la adăpost de o pedeapsă mai grea spunând că el instigase la o ucidere din culpă, nu la un omor? Apreciem că nu. Iar acest lucru nu face decât să susțină accesorialitatea limitată a contribuției participanților.

Bineînțeles, nu există o suprapunere perfectă între infracțiunea de neglijență în serviciu și cea de abuz în serviciu, astfel încât dacă se va reține o infracțiune de neglijență în serviciu pentru autor, nu vom reține în mod necesar și o infracțiune de abuz în serviciu în sarcina instigatorului ori a complicei. Aceasta deoarece abuzul în serviciu are un caracter subsidiar în raport cu alte infracțiuni, cum ar fi delapidarea ori falsul intelectual. De exemplu, într-o speță instanța a reținut instigare la infracțiunea de fals intelectual constând în fapta inculpatului de a determina cu intenție un notar public să-și încalce atribuțiile de serviciu prin consemnarea a unor împrejurări necorespunzătoare adevărului cu ocazia redactării unui înscris, ca urmare a neglijenței sale. Astfel, notarul public a menționat ca proprietar al unor terenuri o persoană, aspect despre care instigatorul știa că nu este adevărat, acceptând în plus să fie împuternicitul pretinsului proprietar⁵⁰. Dacă sunt îndeplinite condițiile infracțiunii de neglijență în serviciu, poate constitui o astfel de infracțiune inclusiv falsificarea din culpă a unei înscrise de către funcționarul public cu prilejul întocmirii acestuia⁵¹.

În concluzie, toate acestea permit conturarea unor idei cu privire la corecta încadrare a unei infracțiuni ca fiind săvârșită în participației improprie, calificare realizată prin raportare la art. 52 din Codul penal.

În primul rând, este necesar să se califice contribuția celor implicați în săvârșirea faptei prevăzute de legea penală—autor, coautor, instigator, complice. În al doilea rând, este necesar să se realizeze o încadrare conformă cu forma de vinovăție cu care fiecare participant a săvârșit fapta. Se va avea în vedere, așa cum am expus mai sus, că pentru instigatori și complice se vor reține numai formele intenționate ale infracțiunilor, fiind contrar articolelor care reglementează aceste forme de participație reținerea unei instigări sau a unei complicități la o infracțiune din culpă. În fine, este necesar să se menționeze modalitatea sub care fost săvârșită fapta, dintre cele permise și cuprinse în sfera art. 52 din Codul penal.

CONCLUZII

Înțelegerea participației improprie este indisolubil legată de participația penală în general, analiza acestora împreună permițând configurarea perspectivei legiuitorului român cu privire la pluralitatea de persoane implicate în actul penal. Această modalitate vine să armonizeze duetul participație proprie-participație improprie, într-un demers care pornește de la asemănările acestora pentru a evidenția specificitatea celei din urmă.

Participația improprie reprezintă, conceptual, o diferență de atitudine subiectivă diferită a celor implicați în săvârșirea faptei prevăzute de legea penală. Participația improprie prevăzută în art. 52 din Codul penal, reprezintă forma de participație la care instigatorul, complicele ori un coautor acționează cu intenție, iar autorul ori un coautor acționează din

⁵⁰ Sentința penală nr. 10 din 12 ianuarie 2016, C.Ap. Timișoara, consultată pe www.rolii.ro. Speța prezintă relevanță și sub aspectul reținerii instigării la infracțiunea de abuz în serviciu constând în determinarea unor funcționari publici să-și încalce din culpă anumite îndatoriri de serviciu.

⁵¹ C. Rotaru, A.-R. Trandafir, V. Cioclei, *Drept penal, Partea specială II*, Ediția II, Ed. C.H. Beck, București, 2018, p. 385.

culpă sau fără vinovăție. Aceasta este forma de participație improprie avută în vedere de legiuitor și reprezintă dimensiunea practică a participației improprie conceptuale. Este cea care corespunde teoriei autorului mediat.

Acest mecanism al participației improprie a venit ca o soluție pentru sancționarea, în mod legal, a acelor contribuții săvârșite cu intenție la fapta autorului din culpă ori fără vinovăție. De aceea, inițial nu s-a avut în vedere coautoratul ca forme de contribuție ce pot intra în structura participației improprie. Nevoia de a sancționa anumite comportamente socialmente periculoase au determinat apariția participației improprie.

Astfel, art. 52 din Codul penal instituie un tratament sancționator pentru anumite forme de participației improprie în instigatorul, complicele ori coautorul va fi sancționat pentru fapta săvârșită cu intenție ori intenția depășită, încadrarea juridică realizându-se prin raportare la infracțiunea intenționată, săvârșită în participație improprie. Autorul sau coautorul care acționează din culpă va fi sancționat pentru fapta săvârșită din culpă, dacă aceasta este incriminată. Autorul care acționează fără vinovăție ori care acționează din culpă nu răspunde penal, fapta nefiind infracțiune.

Rămâne de văzut cum va evolua această instituție pentru a răspunde cât mai bine nevoilor practice și cum se va adapta la specificul diferitelor modalități de săvârșire a infracțiunilor.